

Uluslararası Sosyal
Bilimler Akademisi
Dergisi (USBAD)

International Journal of
Social Sciences
Academy (IJSA)

Yıl 7, Year 7, Sayı 20, Issue 20, Aralık 2025, December 2025

e issn: 2687-2641

Özgünlük kontrolü

Authenticity process

DOI: 1774380

Makale türü: Araştırma
makalesi

Article type: Research
article

Geliş tarihi 30.08.2025

Submitted date

Kabul tarihi 25.09.2025

Accepted date

Elektronik yayın tarihi 20.12.2025

Online publishing date

Atıf Bilgisi / Reference Information

Altuntaş, M. (2025). Çocuk İşçiliği: Türkiye-Almanya Karşılaştırılması.
*Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi / International Journal of Social
Sciences Academy*, 17(20), 1243-1266.

ÇOCUK İŞÇİLİĞİ: TÜRKİYE-ALMANYA KARŞILAŞTIRILMASI*

Murat ALTUNTAŞ¹

Öz

Bu çalışma, çocuk işçiliğinin temel nedenlerini kuramsal bir çerçevede ele almakta ve Türkiye ile Almanya arasında çocuk işçiliğiyle mücadele kapsamında uygulanan politikaları karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temel hedefi, gelişmekte olan bir ülke konumundaki Türkiye ile gelişmiş bir ülke olan Almanya'nın çocuk işçiliğine yönelik benimsediği önleyici ve koruyucu politika ile stratejileri analiz ederek, her iki ülkenin yaklaşım, uygulama ve mevzuat düzeyindeki farklılıklarını sistematik biçimde ortaya koymaktır. Çocuk işçiliği yalnızca ekonomik bir olgu değil; aynı zamanda çocukların fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişim süreçlerini olumsuz etkileyen çok boyutlu ve karmaşık bir toplumsal sorun olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda çalışmanın önemi, sosyoekonomik açıdan farklı koşullara sahip iki ülkenin çocuk işçiliği olgusunu nasıl algıladığını, bu

¹Dr., Türk Kızılay Kocaeli Toplum Merkezi, muraltuntas21@hotmail.com, Orcid: 0009-0000-6212-7742

soruna karşı geliştirdikleri politikaları ve söz konusu politikaların etkinliğini karşılaştırmalı biçimde incelemesinden kaynaklanmaktadır. Literatür taraması yöntemiyle gerçekleştirilen bu araştırma sonucunda elde edilen bulgular, Almanya'nın çocuk işçiliğiyle mücadelede daha katı yasal düzenlemelere, kapsamlı bir sosyal politika bütününe ve etkin bir denetim mekanizmasına sahip olduğunu göstermektedir. Buna karşılık Türkiye'de çocuk işçiliğini önlemeye yönelik çeşitli sosyal politika girişimleri ve mevzuat düzenlemeleri bulunsa da bu politikaların sahadaki uygulama aşamalarında önemli yetersizlikler ve denetim boşlukları yaşandığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Çocuk işçiliği, Sosyal Politika, Türkiye, Almanya, Çocuk Hakları.

Child Labor: A Comparison Between Turkey and Germany

Abstract

This study examines the fundamental causes of child labour within a theoretical framework and aims to conduct a comparative analysis of the policies implemented in Turkey and Germany to combat child labour. The main objective of the research is to analyse the preventive and protective policies and strategies adopted by Turkey, a developing country, and Germany, a developed country, towards child labour, and to systematically reveal the differences between the two countries in terms of approach, implementation and legislation. Child labour is not merely an economic phenomenon; it is also considered a multidimensional and complex social problem that negatively affects children's physical, mental, emotional, and social development processes. In this context, the importance of the study stems from its comparative examination of how two countries with different socio-economic conditions perceive the phenomenon of child labour, the policies they have developed to address this problem, and the effectiveness of these policies. The findings obtained from this research, conducted using a literature review method, show that Germany has stricter legal regulations, a comprehensive set of social policies, and an effective monitoring mechanism in the fight against child labour. In contrast, although various social policy initiatives and legislative reforms aimed at preventing child labour exist in

Turkey, significant shortcomings and gaps in oversight have been observed in the implementation of these policies in the field.

Keywords: Child labor, Social Policy, Turkey, Germany, Child Rights.

GİRİŞ

Çocukluk dönemi, bireyin gelişim süreci içerisinde hem biyolojik hem de sosyokültürel açıdan kritik bir evre olup insanlık tarihinin her döneminde önemini korumuştur. Bu dönem; bireyin çevresiyle etkileşim kurduğu, sosyal öğrenme süreçlerinin yoğun olarak yaşandığı ve kişilik gelişiminin temellerinin atıldığı bir zaman dilimi olarak değerlendirilmektedir (Tuğrul, 2010, s. 15-17). Çocuğun doğumundan itibaren içinde bulunduğu aile yapısı ve çevresel faktörler, gelişimsel süreçleri doğrudan şekillendirmektedir.

Çocukluk kavramı, tarihsel süreçte bilimsel araştırmaların merkezinde yer almış; özellikle sosyoloji, psikoloji ve eğitim bilimleri gibi disiplinler, çocuğun birey olarak gelişimine yönelik birçok inceleme gerçekleştirmiştir. Bu çalışmalar arasında çocuk işçiliği konusu, toplumsal ve ekonomik yapılarla doğrudan ilişkili olması bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Özellikle Sanayi Devrimi sonrası dönemde hız kazanan sanayileşme ve devletler arası rekabet ortamı, çocukların ucuz iş gücü olarak görülmesine neden olmuş; binlerce çocuk ağır çalışma koşulları altında istihdam edilmiştir (Avşar & Ögütoğulları, 2012, s. 10-11). Bu durum, çocukların eğitim hakkından mahrum kalmalarına ve bedensel ile zihinsel gelişimlerinin olumsuz etkilenmesine yol açmıştır. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de, çocukların toplumun temel birimi olarak değerlendirildiği ve sağlıklı gelişimleri için ailenin desteklenmesinin zorunlu olduğu açıkça ifade edilmektedir. Söz konusu sözleşme, çocuğun yüksek yararını esas alarak devletlerin çocuklara yönelik koruyucu önlemler almasını bir yükümlülük olarak tanımlamaktadır (UNICEF, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme).

Günümüzde çocuk işçiliği, toplumsal ve ekonomik yapıların dönüşümüne rağmen varlığını sürdüren ciddi bir sorun olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Günöz (2007, s. 5-6), çocuk işçiliğini; çocuğun fiziksel, ruhsal ve sosyal gelişimini olumsuz etkileyen, eğitim hakkını kısıtlayan ve bireysel potansiyelinin önünde engel teşkil eden bir durum olarak tanımlamaktadır. Türkiye’de 4857 sayılı İş Kanunu’na göre 15 yaşını doldurmamış bireyler “çocuk işçi”, 15 yaşını doldurup henüz 18 yaşını tamamlamamış bireyler ise “genç işçi” olarak tanımlanmaktadır. Bu yasal çerçeveye rağmen çocuk işçiliği, özellikle kayıt dışı sektörlerde yaygın şekilde devam etmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) 2019 tarihli Çocuk İşgücü Anketi verilerine göre ülkede toplam 720 bin çocuk işçi bulunmaktadır. Bu çocukların %30,8’i tarım, %23,7’si sanayi ve %45,5’i hizmet sektöründe çalışmaktadır (TÜİK, 2019). Özellikle kırsal bölgelerde yaşayan ve sosyoekonomik durumu toplum ortalamasının altında olan ailelerin çocuklarının iş gücüne katılım oranı oldukça yüksektir. Tarım sektöründe çalışan çocukların bir bölümü aile işletmelerinde görev almakta, bir diğer kısmı ise mevsimlik işçi olarak çalışmakta ve bu süreçte eğitim hayatlarından uzak kalmaktadır. Bu durum, çocukların hem bireysel gelişimlerini hem de toplumsal fırsat eşitliğini doğrudan olumsuz etkilemektedir.

Sanayi sektöründe istihdam edilen çocuk işçiler, genellikle ağır iş koşulları altında uzun çalışma saatleriyle görev yapmakta; eğitim, sağlık ve beslenme gibi temel haklardan mahrum kalmaktadır. Hizmet sektöründe çalışan çocukların önemli bir kısmı ise kayıt dışı çalıştırılmakta ve sosyal güvenlikten yoksun bırakılmaktadır. Tüm bu sektörlerde görev alan çocukların ortak noktası, temel çocuk haklarından ve gelişim desteklerinden uzak, sömürüye açık bir biçimde yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmalarıdır (TÜİK, 2019).

Çocuk işçiliği yalnızca fiziksel değil; aynı zamanda ruhsal, toplumsal ve ahlaki boyutlarıyla da çocuk üzerinde derin izler bırakmaktadır (Tekin, 2010, s. 32-33). Fiziksel açıdan değerlendirildiğinde, çocukların henüz tamamlanmamış biyolojik gelişim süreçleri; fiziksel güç gerektiren işlerde çalışmalarından ötürü olumsuz etkilenmekte ve gelişimsel evreleri sekteye uğramaktadır. Bu durum yalnızca bireysel değil, toplumsal

düzeyde de uzun vadeli sorunlara yol açmaktadır. Çocuk işçiliğinin temel nedenleri arasında yoksulluk, göç, çarpık kentleşme, işsizlik, sosyal hizmetlerin yetersizliği ve silahlı çatışmalar gibi çeşitli sosyoekonomik ile siyasal faktörler yer almaktadır (Avşar & Öğütoğulları, 2012, s. 11-13). Bu etkenler, çocukları toplumsal rollerinden ve yaşitlarıyla eşit fırsatlara sahip olma haklarından uzaklaştırmakta; onların erken yaşta aile geçimini sağlama gibi ağır sorumluluklar üstlenmesine neden olmaktadır. Yetişkin bireyler için dahi zorlayıcı olan çalışma koşulları, çocuklar açısından fiziksel ve ruhsal bakımdan daha yıkıcı sonuçlar doğurmaktadır.

1. Türkiye’de Çocuk İşçiliği

Çocuk işçiliği kavramı, ülkeden ülkeye farklı yasal tanımlamalara sahip olmakla birlikte genel anlamda 18 yaş altı bireylerin ekonomik faaliyetlerde çalışmasını ifade etmektedir. Türkiye’de çocuk işçiliğinin temel nedenleri arasında ekonomik zorunluluk, aile gelirine katkı sağlama ihtiyacı ve yoksulluk öne çıkmaktadır (Fidan, 2004, s. 31). Özellikle kırsal bölgelerde düşük gelir düzeyine sahip aileler, çocuklarını erken yaşta çalıştırarak aile bütçesine katkı sağlamaya çalışmaktadır; bu durum, çocukların eğitim ve sosyal gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Tarihsel açıdan bakıldığında, çocuk işçiliğinin Osmanlı Devleti dönemine kadar uzandığı ve özellikle Ahilik teşkilatında çocukların küçük yaşlardan itibaren ustalarının veya babalarının yanında çalıştıkları bilinmektedir. Bu durum, usta-çırak ilişkisi çerçevesinde şekillenmiş ve daha çok meslek edinmeye yönelik enformel bir yapı olarak ortaya çıkmıştır (Güngören & Erdurak, 2016, s. 15). O dönemde eğitim kurumları olan medreselere erişimi kısıtlı olan çocuklar, üretim zincirinde yer alarak aile mesleğini öğrenmiş, mesleki bir kimlik kazanmış ve bu yapı modern anlamda mesleki eğitimin öncülü olarak değerlendirilebilecek bir nitelik taşımıştır. Böylece çocuk işçiliği, tarihsel olarak ekonomik ihtiyaçların yanı sıra mesleki beceri kazanımı ve toplumsal kimlik oluşturma açısından da değerlendirilmiştir.

Günümüzde çocuk işçiliği özellikle ortaöğretim sonrası süreçte yoğunluk göstermekte olup, Türkiye’de çocuklar sıklıkla tarım, tekstil, berberlik ve hizmet sektörlerinde çalışmaktadır (Sunal, 2011, s. 119-120). Bu çalışmalar çoğu zaman kayıt dışı biçimde gerçekleşmekte ve çocukların eğitim haklarını, sosyal gelişimlerini ve fiziksel sağlıklarını olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle tarım sektöründe, çocuklar mevsimlik işçi olarak aileleriyle birlikte çalışmakta ve üretim süreçlerinin ayrılmaz bir parçası hâline gelmektedir. Bu durum, çocukların yalnızca fiziksel olarak yorulmalarına değil, aynı zamanda okul başarısında düşüş, sosyal izolasyon ve psikolojik sorunlar gibi uzun vadeli olumsuz etkilere de yol açmaktadır. Çocuk işçiliği, Türkiye’de ekonomik yetersizliklerin bir sonucu olmasının ötesinde, kültürel normlar ve toplumsal algılarla da şekillenmektedir; bazı ailelerde çocukların erken yaşta çalışması, toplumsal sorumluluk ve meslek öğrenme olarak görülmektedir (Fidan, 2004, s. 31). Bu nedenle çocuk işçiliğini önlemede yalnızca yasal düzenlemeler yeterli olmayıp, sosyal bilinçlendirme ve ekonomik destek mekanizmalarının entegre biçimde uygulanması önem arz etmektedir.

Taş ve Abbaigil’in (2017, s. 5-9) verilerine göre Türkiye’de çocuk işçiliği daha çok erkek çocuklar arasında yaygın olup, sektörel dağılım açısından en yoğun alan tarım sektörü olarak öne çıkmaktadır. Özellikle kırsal bölgelerde aile işletmelerinde ücretsiz olarak çalışan çocukların oranı oldukça yüksektir ve bu çocuklar üretim sürecine aktif olarak katılmakta; dolayısıyla temel haklara erişimleri sınırlanmaktadır. Bunun yanında sanayi ve hizmet sektörlerinde kayıt dışı çalıştırılan çocuklar da yaygın olup, resmi istatistiklere tam olarak yansımamaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) çocuk işçiliğine dair verileri yıllara göre sınırlı ölçüde paylaşması, net ve düzenli veri sunmaması nedeniyle, konuya ilişkin çeşitli sivil toplum kuruluşları farklı oranlar ve değerlendirmeler sunmakta; bu durum, istatistiklerin bütünlüğünü ve güvenilirliğini zorlaştırmaktadır. Ayrıca, göçle gelen ailelerin çocuklarının da çalıştırılması, özellikle kayıt dışı sektörde çocuk işçiliğinin görünmeyen boyutlarını artırmakta ve politika oluşturmayı güçleştirmektedir.

Türkiye’de çocuk işçiliğinin bir diğer boyutu, ekonomik yoksunlukla birlikte sosyal ve kültürel etkenlerin birleşmesidir. Özellikle bazı ailelerde çocukların çalışması, ekonomik zorunluluğun ötesinde, ailenin hayatta kalma stratejisi ve çocukların mesleki beceri kazanması açısından bir kültürel norm olarak kabul edilmektedir (Güngören & Erdurak, 2016, s. 15). Bu durum, çocuk işçiliğinin yalnızca ekonomik bir sorun olarak değil, aynı zamanda toplumsal bir olgu olarak ele alınmasını gerektirmektedir. Ayrıca, mülteci ve göçmen çocuklar Türkiye’de çocuk işçiliğinin boyutunu daha karmaşık hâle getirmektedir; bu çocuklar sıklıkla eğitimden uzaklaştırılmakta ve kayıt dışı çalıştırılmaktadır. Bu kapsamda, Türkiye’de çocuk işçiliğinin önlenmesi için kapsamlı ve bütüncül stratejiler geliştirilmesi gerekmektedir; bu stratejiler eğitim erişimi, sosyal destek mekanizmaları, ekonomik yardım programları ve etkin denetim süreçlerini bir arada ele almalıdır.

Ek olarak, çocuk işçiliğiyle mücadelede mevcut yasal düzenlemeler ile saha uygulamaları arasında ciddi bir fark bulunmaktadır. Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi ve İzlenmesi Politikaları çoğunlukla koruyucu hizmetler üzerine odaklanmış, ancak önleyici tedbirlerin etkinliği sınırlı kalmıştır. Bu durum, Türkiye’de çocuk işçiliğini sadece yasal düzenlemelerle engellemenin yetersiz olduğunu; aynı zamanda sosyal devlet anlayışı, ekonomik destekler ve toplumsal bilinçlendirme programlarının bütünleşmiş bir şekilde uygulanması gerektiğini göstermektedir (Fidan, 2004, s. 31; Sunal, 2011, s. 119-120). Türkiye’de çocuk işçiliğinin kapsamlı bir şekilde ölçülmesi ve görünür hâle getirilmesi hem ulusal politikaların geliştirilmesi hem de uluslararası yükümlülüklerin yerine getirilmesi açısından kritik önem taşımaktadır.

2. Çocuk İşçiliğinin Nedenleri

Çocuk işçiliğinin ortaya çıkmasında birçok sosyoekonomik, kültürel ve politik faktör etkili olmakta, bu nedenlerin başında ise ailelerin yoksulluk sınırında yaşamaları gelmektedir. Her ne kadar sanayileşmesini tamamlamış gelişmiş ülkelerde de çocuk işçiliği tamamen ortadan

kalkmamış olsada bu olgu özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha yaygın bir şekilde gözlemlenmektedir (Avşar & Öğütoğulları, 2012, s. 12; Tunçcan, 1999, s. 244). Anne veya babasını kaybetmiş çocuklar hayatta kalmak için çalışmak zorunda kalırken, ailesine maddi destek sağlama amacıyla gönüllü olarak çalışmaya başlayan çocuklar da eğitim süreçlerinden geri kalarak hem bireysel hem de toplumsal düzeyde olumsuz sonuçlarla karşı karşıya kalmaktadır. Çocuk işçiliğinin en temel nedeni olarak yoksulluk kabul edilmekte; gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerde gayrisafi yurtiçi hasılanın (GSYİH) düşük olması hane halkı gelirlerini yetersiz kılmakta, bu durum ise çocukların aile bütçesine katkı sağlamak için çalışmasını zorunlu hâle getirmektedir (Wimmer, 2015, s. 171). Bu nedenle birçok çocuk okula gitmek yerine sanayi, tarım veya hizmet sektörlerinde çalışmakta; oyun çağına olmalarına rağmen üretim süreçlerinin bir parçası hâline gelmektedir (Candan, 2007, s. 73). Bazı çocuklar okula devam etseler dahi tatil dönemlerinde çalışmak zorunda kalmakta, arkadaşları dinlenirken onlar ekonomik yük taşımaktadır.

Ailelerin düşük gelir düzeyi, çocuklarının çalışmasına sessiz kalmalarına veya bu durumu teşvik etmelerine yol açmakta; bu durum ise çocukların hem psikolojik hem de fiziksel sağlıklarını olumsuz etkilemektedir. Küçük yaşta çalışmaya başlayan çocuklar eğitim hakkından mahrum kalmakta ve çeşitli sağlık sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadır (Dursun, 2011, s. 300). Özellikle kış aylarında kıyafet ihtiyacını karşılayamayan çocuklar ciddi hastalıklara yakalanmakta; çalıştıkları ortamlarda hor görülme ve aşağılanma gibi psikolojik travmalar yaşayarak ruhsal dengeleri bozulmaktadır (Küçükkalay, Dulupçu & Turunç, 2000, s. 103–104; Avşar & Öğütoğulları, 2012, s. 28–30). Yoğun trafiğe sahip kavşaklarda çalıştırılan çocuklar, reflekslerinin yeterince gelişmemiş olması nedeniyle ölüm riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Aile gelirlerinin giderlerini karşılayamaması durumunda eksik kalan ekonomik yük çocuklara yüklenmekte; yaşlılarıyla oyun oynaması gereken çocuklar erken yaşta ekonomik sorumluluk üstlenmektedir.

Aile içi şiddet, çocuk işçiliğinin önemli nedenlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Güneş ve Kalaycı'ya (2004, s. 7-8) göre, eve yeterli gelir getiremeyen çocukların fiziksel ve duygusal şiddete maruz kalması, onları çalışmaya zorlamaktadır. Çocuk, çalışmak istemese bile evde şiddet görmemek için bu durumu kabullenmek zorunda kalmakta; bu süreç, çocuğun hem psikolojik hem de duygusal gelişimini olumsuz etkilemektedir. Ebeveynlerin denetleyici ve cezalandırıcı tutumları da çocukların işgücüne katılım oranını artırmakta ve bazı ailelerde çocuklar yalnızca “yaramazlık yaptıkları” gerekçesiyle çalıştırılmaktadır (Akço, 1997, s. 128). Bu durum, çocukların eğitim hakkına erişimini engellemekte ve uzun vadede toplumsal gelişim üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Ayrıca, aile içi şiddet nedeniyle çalışmaya zorlanan çocuklar, sosyal izolasyon ve düşük özgüven gibi sorunlarla da karşı karşıya kalabilmektedir.

Çocuk işçiliğine yol açan bir diğer önemli faktör ise zorunlu veya gönüllü göçlerdir. Savaş, terör, iklim değişikliği gibi nedenlerle gerçekleştirilen göçler sonucunda aileler ekonomik hayata tutunmak zorunda kalmakta ve çoğu zaman bu süreçte çocuklar da çalışmak zorunda bırakılmaktadır (Güngör & Erdurak, 2016, s. 19-20). Uzun yıllar yaşadıkları topraklardan ayrılan bireyler, yeni bir çevrede yaşamlarını sürdürebilmek için aile fertlerinin tamamını çalışma hayatına dahil etmekte; bu durum çocukların eğitim ve sosyal yaşamlarını olumsuz etkilemektedir (Tunçcan, 2000, s. 10-13). İsviçreli yazar Daniele Ganser, *Illegale Kriege* adlı eserinde NATO'nun Suriye'deki müdahalesine değinerek, demokrasinin işleyebilmesi için halkın kendi içinde çözüm üretmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Ganser, 2016, s. 25). Siyasi nedenlerle göç etmek zorunda kalan aileler gittikleri ülkelerde “mülteci”, “sığınmacı”, “geçici koruma statüsünde birey” veya “göçmen” olarak yaşamlarını sürdürmekte; bu süreçten en çok etkilenen grup ise çocuklar olmaktadır. Yeni yaşam koşullarına uyum sağlamaya çalışan bu çocuklar hem çalışmak hem de zorlu koşullar altında yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmakta; bazı durumlarda ise aile veya çevresindeki kişiler tarafından zorla dilencilikçe yönlendirilmektedir. Bu tür baskılar altında kalan

çocuklar, çeşitli yerlerde dilencilik yapmaya zorlanmakta ve bu durum “gizli çocuk işçiliği” olarak değerlendirilmelidir (Yetim & Çağlayandereli, 2007, s. 35-38). Bu çocuklar hem fiziksel hem de psikolojik olarak ciddi riskler altında bulunmakta ve sosyal hayata katılımları kısıtlanmaktadır.

3. Almanya’da Çocuk İşçiliği

Almanya’da çocuk işçiliği özellikle Sanayi Devrimi ile artış göstermiş ve en yoğun biçimde İkinci Dünya Savaşı sonrasında gözlemlenmiştir. Bu dönemde çocuk işçiliğinin yaygınlaşmasının temel nedenleri arasında, savaş nedeniyle yetişkin erkek nüfusunun büyük oranda azalması ve geri dönmeyen askerlerin oluşturduğu iş gücü açığı yer almakta; bu eksikliği telafi etmek adına çocuklar iş gücü piyasasında aktif rol oynamaya başlamıştır (Herrmann, 2009, s. 11). Çocukların ağır sanayi, tarım ve hizmet sektöründe çalıştırılması, kısa vadede üretimi desteklese de uzun vadede çocukların eğitim hakkından mahrum kalmalarına ve fiziksel gelişimlerinin olumsuz etkilenmesine yol açmıştır. Almanya’da bu dönemde devlet, ekonomik kalkınmayı öncelikli hedef olarak belirlemiş, çocukların korunması konusundaki yasal ve kurumsal düzenlemeler ise ikincil planda kalmıştır. Ancak zamanla çocuk emeğinin sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan doğurduğu olumsuzluklar fark edilmiş ve bu konuda kapsamlı yasal düzenlemelere gidilmiştir. Günümüzde ise Almanya, çocuk haklarını koruyan uluslararası sözleşmelere taraf bir ülke konumunda olup, 1992 yılının şubat ayında Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’yi onaylamış; ancak bu sözleşmeyi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin hükümleri ve Alman Anayasası’nın güvenceleri doğrultusunda yorumlamayı tercih etmiştir (Library of Congress, 2015). Bu yaklaşım, Almanya’nın çocuk hakları konusundaki düzenlemelerini yalnızca uluslararası normlarla sınırlı tutmayıp, aynı zamanda kendi anayasal sistemine uygun biçimde yorumladığını göstermektedir.

1960'lı yıllardan itibaren Almanya'da, özellikle iş gücü açığını kapatmak amacıyla başlatılan göç politikaları kapsamında ülkeye gelen yabancı işçilerin çocuklarının da çocuk işçiliğine dahil olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle Türkiye, İtalya, Yunanistan ve Yugoslavya'dan gelen işçilerin çocukları, düşük ücretli ve ağır çalışma koşullarında çalışmak zorunda kalmışlardır. Bu durum, göçmen çocukların hem eğitim haklarından mahrum kalmalarına hem de sosyal entegrasyon süreçlerinde geri kalmalarına yol açmıştır. Günümüzde her ne kadar çocuk işçiliği oranları oldukça düşük seviyelere gerilemiş olsa da göçmen çocukların hâlen bazı sektörlerde kayıt dışı şekilde çalıştırılmaları, bu alandaki denetimlerin yetersizliğine işaret etmektedir (Wimmer, 2015, s. 277). İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya'da çocuk işçiliğine karşı ciddi ve sistematik yasal önlemler başlangıçta yeterince alınamamıştır; bunun temel sebebi, savaşın ardından ortaya çıkan yoğun insan gücü ihtiyacıdır. Almanya, savaş sonrası ekonomik yeniden yapılanma sürecinde öncelikli olarak üretimi canlandırmayı hedeflemiş ve bunun için yoğun iş gücüne ihtiyaç duymuştur. 1945-1960 yılları arasında bu ihtiyaç yerli nüfusla karşılanmaya çalışılırken, 1960 sonrası dönemde Türkiye başta olmak üzere çeşitli ülkelerden gelen göçmen işçiler ve onların aileleri bu sürece dahil edilmiştir (Herrmann, 2009, s. 11). Göçmen çocuklarının da bu sürece zorunlu olarak katılması, çocuk işçiliğinin Almanya'daki göçmen topluluklar arasında devam etmesine neden olmuş; bu durum aynı zamanda çocuk işçiliğinin toplumsal eşitsizlikler bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Günümüzde Almanya, çocuk işçiliğine karşı oldukça sert ve kararlı bir tutum sergilemektedir. Alman devleti ve siyasetçileri, çocuk işçiliğinin hiçbir koşulda kabul edilemeyeceğini savunmakta; bu tür vakaların tespit edilmesi durumunda hem işverenler hem de çocuklarını çalıştıran aile bireyleri hakkında ağır yaptırımların uygulanması gerektiğini belirtmektedir. Avrupa Birliği Komisyonu da çocuk işçiliğine karşı net bir tutum benimsemekte ve birlik genelinde bu uygulamanın kesin biçimde yasaklanmasını savunmaktadır (Engelmann, 2008, s. 12-15). Almanya'da bu konudaki yasal düzenlemeler, eğitim kurumları ve sosyal hizmet

birimleriyle bütünleşmiş bir biçimde uygulanmakta; çocukların haklarına erişimin güvence altına alınması hedeflenmektedir. Ayrıca, çocuk işçiliğini önlemeye yönelik farkındalık kampanyaları düzenlenmekte ve toplumun tüm kesimlerinde bilinç artırıcı çalışmalar yürütülmektedir. Bu kapsamda, hükümet ve sivil toplum kuruluşları arasında güçlü bir iş birliği modeli geliştirilmiş, ihbar mekanizmaları ve denetim süreçleri sürekli olarak güncellenmektedir. Bunun yanı sıra medya, akademi ve kamuoyu da sürece aktif biçimde dahil edilerek, çocuk işçiliğinin yalnızca hukuki değil, aynı zamanda toplumsal bir sorun olduğuna dair bilinç güçlendirilmektedir.

Almanya'nın çocuk işçiliğiyle mücadelede en dikkat çekici yönlerinden biri, yalnızca yasaklayıcı düzenlemeler getirmekle kalmayıp, aynı zamanda çocukların çalışmaya ihtiyaç duymayacakları sosyal destek mekanizmaları oluşturmalarıdır. Düşük gelirli ailelere sağlanan maddi yardımlar, eğitim bursları, sosyal hizmet desteği ve aile danışmanlığı gibi uygulamalar, çocukların iş gücüne katılımını gereksiz kılmaktadır (Wimmer, 2015, s. 277). Bu bağlamda Almanya, çocuk işçiliğini yalnızca bireysel bir sorun olarak değil, aynı zamanda yapısal bir toplumsal problem olarak değerlendirmiştir. Sosyal devlet ilkesi çerçevesinde geliştirilen bu uygulamalar, çocukların eğitimlerini kesintisiz sürdürmelerini sağlamak ve sosyal hareketlilik imkânlarını artırmaktadır. Ayrıca devletin sivil toplum kuruluşlarıyla yürüttüğü ortak projeler, çocukların erken yaşta çalışma riskine karşı önleyici stratejilerin etkin biçimde uygulanmasına katkıda bulunmaktadır. Bu durum, Almanya'nın çocuk işçiliğiyle mücadelede diğer pek çok ülkeye kıyasla daha sistematik ve kalıcı sonuçlar elde etmesini sağlamıştır.

4. Türkiye-Almanya Çocuk İşçiliğinin Karşılaştırılması

Çocuk işçiliğiyle mücadelede, gelişmekte olan Türkiye ile gelişmiş bir refah devleti olan Almanya arasında yapısal, hukuki ve kurumsal düzeylerde hem benzerlikler hem de belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Her iki ülke de çocuk işçiliğini yasaklayan normatif çerçevelere ve

uluslararası yükümlülöklere baēlılık göstermektedir; ancak yasa-uygulama arasındaki mesafe bakımından farklı sonuçlar doğmaktadır (Rittsteuer, 1999, s. 10–20). Türkiye’de mevzuat düzeyindeki düzenlemelere karşı, uygulama ve denetim kapasitesinin alanı yeterince kapsayamaması, sorunun süreklilik arz etmesine yol açmaktadır (Boybek, 2009, s. 89–90). Almanya’da ise yasal kısıtların yanında, çocukların çalışmasını gereksiz kılan sosyal politika araçları ve kurumsal eşgüdüm, alanın daha sıkı şekilde kontrol edilmesini sağlamıştır (Rittsteuer, 1999, s. 10–20; Wimmer, 2015, s. 277). Bu nedenle, iki ülke arasındaki farklılık yalnızca yasakların varlığı–yokluğu düzeyinde değil, bu yasakların desteklendiēi refah rejimi ve kurumsal yönetim kalitesi üzerinden belirginleşmektedir. Sonuç olarak, benzer normatif ilkeler, farklı kurumsal bağlamlarda ayrışan pratik sonuçlar üretmektedir.

Türkiye’de çocuk işçiliēi, özellikle kırsal alanlarda ve tarımsal üretimde yoğunlaşmakta; kentlerde ise sokakta çalıştırılan ya da dilendirilen çocuklar ile sanayi ve hizmetlerde kayıt dışı istihdam edilen çocuklar öne çıkmaktadır (Boybek, 2009, s. 89–90). Bu tablo, hanehalkı yoksulluēu, düzensiz gelir ve sosyal desteklerin sınırlı erişimiyle birleştiēinde çocukların eğitimden kopuş riskini artırmaktadır (Boybek, 2009, s. 89–90). Kayıt dışı çalışmanın görünmezliēi hem istatistiksel izlemeyi zorlaştırmakta hem de denetim mekanizmalarının caydırıcılıēını azaltmaktadır. Göçle gelen mülteci çocukların aile bütçesine katkı amacıyla güvencesiz koşullarda çalışmaları, meselenin yapısal boyutunu derinleştirmekte ve çok katmanlı bir kırılğanlık üretmektedir (Boybek, 2009, s. 89–90). Bu bağlam, yalnızca hukuki önlemlerle değil, aynı zamanda eğitimde devamlılıēı güvenceleyen ve hanelerin gelir şoklarını telafi eden sosyal politikalarla bütünleşik bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır. Aksi takdirde, yasa metinleri ile sahadaki gerçeklik arasındaki mesafe kapanmamaktadır.

Almanya’da çocuk işçiliēi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan işgücü açığı nedeniyle geçici bir artış göstermiş; ancak 1990’lardan itibaren çocukların işgücüne katılımı sıkı düzenlemelerle sınırlandırılmıştır (Rittsteuer, 1999, s. 10–20). Ülke, Birleşmiş Milletler

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye taraf olurken, sözleşmeyi Avrupa İnsan Hakları düzeni ve Alman Anayasası'nın güvenceleriyle uyumlu biçimde yorumlayarak iç hukukla bütünleştirmiştir (Rittsteuer, 1999, s. 10–20). Bu normatif çerçevenin etkisi, yalnızca yasaklayıcı hükümlerle değil, eğitim sistemi ve sosyal politikanın çocuk emeğini gereksiz kılan tasarımıyla pekişmektedir (Wimmer, 2015, s. 277). Düşük gelirli hanelere yönelik sistematik destekler, çocukların çalışma ihtiyacını azaltırken okullaşma ve sosyal gelişim süreçlerini güçlendirmektedir (Wimmer, 2015, s. 277). Ayrıca, farkındalık kampanyaları ve sivil toplumla kurulan iş birlikleri denetimin yalnızca idari değil aynı zamanda toplumsal bir süreç hâline gelmesine katkı sunmaktadır (Wimmer, 2015, s. 277). Böylelikle Almanya'da çocuk işçiliği, hukuki–idari araçlar ile sosyal devlet kapasitesinin eşgüdümü sayesinde sürdürülebilir biçimde geriletilmiştir.

Politika yaklaşımı bakımından iki ülke arasında koruyucu–önleyici ayrımı belirginleşmektedir. Türkiye'de 2002 sonrası dönemde geliştirilen projeler, önemli olmakla birlikte çoğu kez koruyucu hizmetler çerçevesinde ve proje döngüsüyle sınırlı kalmış; uygulamada süreklilik ve etkinlik sorunları gözlenmiştir (Boybek, 2009, s. 89–90). Kısa vadeli müdahaleler, izleme–değerlendirme ve kurumlar arası koordinasyon eksikleri nedeniyle ölçeklenememiş ve sahadaki kayıt dışılık duvarına çarpmıştır (Boybek, 2009, s. 89–90). Almanya ise önleyici ve sistematik stratejileri, eğitim–sosyal hizmet–denetim üçgeninde kurumsal süreklilikle yürütmüş; bu stratejileri yıllar boyunca kararlılıkla uygulayarak norm–pratik uyumunu güçlendirmiştir (Wimmer, 2015, s. 277). Bu fark, iki ülkede çocuk işçiliğinin seyrini belirleyen temel ayrışma noktasıdır. Nihayetinde, politika tasarımıda süreklilik ve kurumsal hafıza, yalnızca yasal metinlerin değil, fiilî sonuçların da belirleyicisidir.

Uygulama ve denetim mekanizmalarının tasarımı da farklı sonuçlar üretmektedir. Türkiye'de denetim kapasitesinin coğrafi ve sektörel farklılıklara duyarlı biçimde ölçeklenememesi, özellikle kırsal ve kayıt dışı alanlarda boşluklar bırakmaktadır (Boybek, 2009, s. 89–90). Kayıt dışılığın yüksek olduğu ortamlarda, yaptırımların görünürlüğü ve

caydırıcılığı sınırlı kalmakta; çocukların eğitimden kopuşu hızlanmaktadır. Almanya’da ise denetim, eğitim kurumları ve sosyal hizmet birimleriyle bütünleşik biçimde yürütülerek risklerin erken tespiti amaçlanmakta; çocuk ve hane düzeyinde çok disiplinli müdahaleler işletilmektedir (Wimmer, 2015, s. 277). Bu bütünleşik yaklaşım, bildirim ve ihbar mekanizmalarının işlerliğini artırmakta ve yerel düzeyde kurumsal sorumluluğu netleştirmektedir (Wimmer, 2015, s. 277). Dolayısıyla, denetimin yalnızca hukuki değil, aynı zamanda sosyal politika enstrümanlarıyla desteklenmesi, Almanya örneğinde sonuç alıcı bir etki üretmiştir. Türkiye’de de benzer bir bütünleşik denetim mimarisi, sahadaki görünmezliği azaltabilir.

Sosyoekonomik belirleyiciler bakımından, iki ülkenin refah rejimi ve sosyal transfer mimarisi arasındaki fark, çocuk işçiliğinin risk profilini belirgin biçimde etkilemektedir. Türkiye’de düşük ve dalgalı gelir, mevsimlik tarım gibi güvencesiz iş biçimleri ve sosyal desteklere erişimdeki sınırlılıklar, çocuk emeğine yönelimi artırabilmektedir (Boybek, 2009, s. 89–90). Almanya’da ise sosyal desteklerin kapsam ve sürekliliği, hanelerin kriz dönemlerinde çocuk emeğine başvurma ihtiyacını azaltmaktadır (Wimmer, 2015, s. 277). Bu durum, “çocuğun çalışmasını gereksiz kılan” bir sosyal politika tasarımının, salt yasaklayıcı yaklaşımın ötesine geçerek koruyucu etkiler ürettiğini göstermektedir (Wimmer, 2015, s. 277; Rittsteuer, 1999, s. 10–20). Böylelikle eğitim–gelir–sosyal destek üçgeni, çocuk işçiliği riskini aşağı çeken bir emniyet ağına dönüşmektedir. Türkiye açısından, hane gelirini dengeleyen ve eğitimle koşullanan desteklerin kapsam ve erişiminin artması, riskleri kaynağında azaltma potansiyeli taşımaktadır (Boybek, 2009, s. 89–90).

Göç ve kırılgan gruplar boyutunda da ayrışmalar söz konusudur. Türkiye’de mülteci çocukların kayıt dışı ve zorlayıcı koşullarda çalıştırılması hem izleme hem de müdahale süreçlerini zorlaştırmakta; bu durum, çocuk işçiliğinin yapısal niteliğini güçlendirmektedir (Boybek, 2009, s. 89–90). Kent içi enformel sektörler ile mevsimlik tarım alanlarında denetim zorluğu, kırılgan çocukların eğitimden kopuşunu hızlandırmaktadır. Almanya’da göç ve azınlık grupları bağlamında

riskler tamamen ortadan kalkmış değildir; ancak önleyici sosyal politika araçları, riskin sistematik izlenmesi ve yerel–ulusal koordinasyon, bu alanı daha yönetilebilir kılmaktadır (Wimmer, 2015, s. 277). Farkındalık kampanyaları ve sivil toplumun etkin katılımı, göçmen topluluklarda hak temelli bilinci artırarak kayıt dışı çalışmanın bildirilmesini teşvik etmektedir (Wimmer, 2015, s. 277). Böylece, göç temelli kırılganlıkların çocuk işçiliğine dönüşmesini engelleyen bir “erken uyarı” altyapısı işler hâle gelmektedir. Türkiye’de benzer bir erken uyarı mimarisinin, eğitim ve sosyal hizmetlerle eşgüdüm içinde kurulması önem arz etmektedir.

Eğitim çıktılarına ve kuşaklar arası etkilerine bakıldığında, iki ülkenin politika mimarisi farklılaşan sonuçlar üretmektedir. Türkiye’de çocukların çalışma nedeniyle okulu terk etmesi ya da devamsızlığı, orta–uzun vadede beşerî sermaye birikimini sınırlamakta ve toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretimine katkıda bulunmaktadır (Boybek, 2009, s. 89–90). Kayıt dışılığın görece yüksek olduğu sektörlerde, çocukların maruz kaldığı iş kazaları ve sağlık riskleri, eğitim dışına itilmeyi derinleştiren bir çarpan etkisi yaratmaktadır. Almanya’da ise zorunlu eğitimle bütünleşmiş önleyici sosyal politikalar, kesintisiz okul devamını teşvik etmekte ve erken yaşta işgücüne katılımın cazibesini azaltmaktadır (Wimmer, 2015, s. 277). Bu dinamik, kuşaklar arası yoksulluk zincirinin kırılmasında kritik rol oynamaktadır (Wimmer, 2015, s. 277; Rittsteuer, 1999, s. 10–20). Eğitim–istihdam geçişinde uygulanan yönlendirme ve destek mekanizmaları, gençlerin nitelikli işlere erişimini artırarak çocuk emeğinin yerini beşerî sermaye yatırımlarına bırakmaktadır. Türkiye’de benzer geçiş mekanizmalarının güçlendirilmesi, özellikle kırılgan bölgelerde çarpan etkisi yaratabilir (Boybek, 2009, s. 89–90).

Karşılaştırmalı genel değerlendirme, yasa metinlerinin benzeşmesine karşın kurumsal mimari, sosyal transfer kapasitesi ve denetim–sosyal hizmet entegrasyonundaki farklılıkların iki ülkede ayrışan sonuçlar ürettiğini göstermektedir. Türkiye’de sorun, yoksulluk, kayıt dışılık ve göçle derinleşen bir yapısalılık kazanırken; Almanya’da sosyal devlet kapasitesinin önleyici tasarımı, çocuk işçiliğini istisnaya indirgemıştır (Boybek, 2009, s. 89–90; Wimmer, 2015, s. 277). Bu çerçevede Türkiye

açısından, koruyucu-iyileştirici projelerden çok, önleyici ve sürekli mekanizmalara dayalı, eğitimle koşullu ve hane gelirini dengeleyen bütüncül bir strateji önerilebilir (Boybek, 2009, s. 89-90). Denetimin eğitim ve sosyal hizmetlerle entegrasyonu, bildirimin kolaylaştırılması ve kayıt dışı çalışmanın caydırıcılığının artırılması temel öncelikler arasında yer almalıdır. Almanya örneğinin gösterdiği üzere, çocukların çalışmasını “gereksiz” kılan sosyal destek mimarisi, hukuki yasakların sahada gerçek sonuç üretmesinin önkoşuludur (Wimmer, 2015, s. 277; Rittsteuer, 1999, s. 10-20). Böylelikle, normatif hedefler ile toplumsal gerçeklik arasındaki mesafe kademeli olarak daraltılabilir. Türkiye ve Almanya, çocuk işçiliğini sınırlandırmak ve eğitim-odaklı bir toplumsal yapı inşa etmek adına benzer yasa metinlerine ve uluslararası normlara dayalı yasal çerçevelere sahiptir. Her iki ülke de çocukların eğitim hakkını korumayı hedefleyen düzenlemeler geliştirmiştir. Özellikle zorunlu eğitim süresi ve çocuk emeğinin sınırlandırılması konusunda normatif düzeyde ortak amaçlar göze çarpmaktadır. Hukuki belgelerde çocuk işçiliğine yönelik açık yasaklar ve okul çağındaki çocukların eğitimden kopmaması yönünde hedefler, iki ülkenin de politika belgelerinde yer almaktadır.

Ancak bu benzer yasal zemine rağmen, iki ülkenin uygulama süreçleri, kurumsal kapasitesi ve sosyal devlet anlayışı ciddi biçimde farklılaşmaktadır. Almanya’da sosyal politika mekanizmaları önleyici bir mantıkla işlerken, Türkiye’de daha çok sorun ortaya çıktıktan sonra müdahale eden koruyucu-iyileştirici yaklaşımlar öne çıkmaktadır. Almanya’da eğitim, sosyal hizmet ve istihdam geçişi arasında güçlü bir koordinasyon varken; Türkiye’de bu alanlar arasında entegrasyon eksikliği gözlenmektedir. Almanya, sosyal transfer sistemleri ve denetim mekanizmalarıyla çocuk işçiliğini istisnai hale getirmişken, Türkiye’de yoksulluk, kayıt dışılık ve iç göç gibi yapısal etkenler, çocuk emeğini daha kalıcı bir olguya dönüştürmektedir. Bu bağlamda, Almanya örneği, çocuk işçiliğini sadece yasaklamakla kalmayıp, onu “gereksiz” hale getiren bütüncül bir sistemle başarılı sonuçlar üretmektedir.

SONUÇ

Almanya, çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik izlediği kapsamlı, kararlı ve bütüncül politikalar sayesinde bu alanda önemli bir başarı elde etmiştir. Türkiye ise geçmişe kıyasla çocuk işçiliğiyle mücadelede çeşitli adımlar atmış olsa da henüz istenilen düzeye ulaşamamıştır. Yasal düzenlemeler ve mevzuat açısından çocuk işçiliği yasaklanmış olmasına rağmen, uygulamadaki denetim eksiklikleri ve toplumsal farkındalık yetersizliği Türkiye'deki durumu olumsuz yönde etkilemektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin Almanya örneğinde olduğu gibi, geniş toplumsal mutabakatla desteklenen hem yerel hem de ulusal düzeyde uygulanabilir politikalar geliştirmesi gerekmektedir. 2002 yılı sonrasında Türkiye'de yaşanan ekonomik büyüme, siyasi istikrar ve kalkınma vizyonu doğrultusunda çocuk işçiliğini azaltmaya yönelik bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Özellikle yoksullukla mücadele çerçevesinde uygulanan sosyal politikalar, çocukların çalışma yaşamına katılım oranlarını geçmiş yıllara göre azaltsa da bu azalma istenilen düzeyde değildir. Bu nedenle yalnızca devlet politikaları değil, ailelerin ve toplumun da çocuk işçiliği konusunda daha duyarlı hale gelmesi büyük önem taşımaktadır.

Almanya örneğinde görüldüğü gibi, toplumsal bilinç düzeyi çocuk işçiliğinin önlenmesinde kilit rol oynamaktadır. Almanya'da özellikle son 30 yılda halkın çocuk işçiliğine karşı gösterdiği duyarlılık, bu sorunun toplumsal tabanda da reddedilmesini sağlamıştır. Çocukların iş gücüne dahil edilmesi yerine eğitim süreçlerine dahil edilmesi gerektiği yönündeki toplumsal kanaat, Almanya'nın bugün sahip olduğu ekonomik ve sosyal kalkınmanın temel yapı taşlarından biri olmuştur. Türkiye'de ise çocuk işçiliğinin önlenmesinde toplumsal farkındalığın artırılması, sivil toplum kuruluşları ve medya aracılığıyla yürütülecek bilinçlendirme kampanyalarıyla desteklenmelidir. Ayrıca, çocuk işçiliğine karşı etkin denetim mekanizmalarının oluşturulması, yerel yönetimlerin ve kolluk kuvvetlerinin koordineli çalışması, sorunların görünür hâle getirilmesini ve önleyici tedbirlerin hızlı uygulanmasını sağlayacaktır. Eğitim sistemi ve sosyal hizmet kurumlarının çocukların

korunmasında aktif rol alması, uzun vadede çocuk işçiliğinin azaltılmasında kritik öneme sahiptir.

Bu çalışmada Almanya'nın çocuk işçiliğine karşı geliştirdiği önleyici ve koruyucu politikalar analiz edilmiş; Türkiye'deki durumla karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Gelişmekte olan Türkiye ile gelişmiş bir ülke olan Almanya'nın çocuk işçiliği konusundaki politik ve toplumsal tutumları karşılaştırmalı biçimde ele alınarak, Türkiye'nin benzer bir politika yaklaşımını hayata geçirmesi gerektiği vurgulanmıştır. Sonuç olarak, çocuk işçiliğinin tamamen ortadan kaldırılabilmesi için Türkiye'nin Almanya modeline benzer şekilde uzun vadeli, sürdürülebilir, önleyici ve toplum temelli politikalar geliştirmesi büyük önem arz etmektedir. Bununla birlikte, ekonomik ve sosyal destek mekanizmalarının güçlendirilmesi, ailelerin bilinçlendirilmesi ve eğitim fırsatlarının artırılması, Türkiye'de çocuk işçiliğini kalıcı olarak azaltmanın temel şartları arasında yer almaktadır. Ayrıca, uluslararası iş birliği ve deneyim paylaşımı da çocuk işçiliğiyle mücadelede Türkiye için önemli bir kaynak oluşturacaktır.

KAYNAKÇA

- Akço, S. (1997). Medeni Hukuk Açısından Çocuk. WALD (Ed.), *Çocuk Hakları ve Yerel Yönetim*, (99-133), Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yayınları, İstanbul.
- Avşar, Z., & Öğütöğulları E. (2012). Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliği ile Mücadele Stratejileri, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 9-40.
- Boybek, S. (2009). Sosyal Yardım Uygulamaları ve Çocuk İşçiliği Arasındaki İlişki: Keçiören Örneği, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Candan, M. (2007). Kayıt Dışı İstihdam, Yabancı Kaçak İşçi İstihdamı ve Toplumumuz Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Etkileri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Dursun, S. (2011). Çocuklara Yönelik Sosyal Politikalar, Tokol, Aysen (Ed.) ve Alper, Yusuf (Ed.), *Sosyal Politika*, Bursa: Dora Basım Yayın.

- Engelmann, R. (2008). *Kinder: ausgegrenzt und ausgebeutet*. – Bad Honnef: Horlemann.
- Fidan, F. (2004). Çalışan Çocuk Olgusuna Sosyo – Psikolojik Bakış, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, s. 30 – 49.
- Ganser, D. (2016). *Illegale Kriege Wie die NATO-Länder die UNO sabotieren Eine Chronik von Kuba bis Syrien*, Orell Füssli, Zürich.
- Güneş, S., & Kalaycı, A. R. (2004). Sokakta Yaşayan/Çalışan Çocuklar: Tespitler ve Çözüm Önerileri, Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/5429366a369dc32358ee2a92/sokakta_yasayan_calisan_cocuklar_tespitler_ve_cozum_onerileri_10.doc, Erişim Tarihi: 29.04.2025.
- Güngör, F., & Yasin Erdurak (2016). Çocuk Hakları ve Uygulama Stratejileri Bağlamında Sokakta Çalıştırılan Çocuklar, *Yalova Üniversitesi, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 12, s. 11-35.
- Günöz, M. (2007). Türkiye'de Çocuk İşçiliği Sorunu ve Çözüm Öneriler, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Herrmann, M. Frank (2009). *Fair einkaufen – aber wie?. Der Ratgeber für Fairen Handel, für Mode, Geld, Reisen und Genuss*, 1. Auflage, Frankfurt a. M.: Brandes & Apsel Verlag GmbH.
- Küçükkalay, A. M, Dulupçu, M. A., & Turunç, Ö. (2000). Dünyada ve Türkiye'de Çocuk İşgücü İstihdamının Sorunları ve Önlenmesi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Isparta, 5(1), 103-118.
- Pollmann, Uwe (1999). *Zum Beispiel Kinderarbeit*. – Göttingen: Lamuv Verlag.
- Rittsteuer, I. (1999). *Kinderarbeit in ausgewählten Entwicklungsländern. Formen, Ursachen und Gegenmaßnahmen*. – Wien.
- Sunal, O. (2011). Gelir Düzeyi ve Çocuk Emegi Arasındaki İlişki: Ülkelerarası Bir Karşılaştırma, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 66, Sayı: 1, s. 117 – 128.

- Taş, H. Y., & S. Ö. Abbasigil, (2017). Çocuk İşçiliği Sorunu: Türkiye-Almanya-Pakistan Karşılaştırılması, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt: 6, Yıl: 6, Sayı: 14.
- Tuğrul, B. (2010). *Oyun temelli öğrenme. okul öncesinde özel öğretim yöntemleri*, (Ed. Rengin Zembat). Ankara: Anı.
- Tunçcan N. (1999). AB'de Çocuk İstihdamı, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, İstanbul Üniversitesi, Sayı:43-44, s.244-258.
- Tunçcan, N. (2000). Çocuk İşçiliği: Nedenleri, Boyutları ve Küreselleşen Dünyadaki Konumu, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 43(44), 243-258.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2019). Çocuk işgücü anketi sonuçları, 2019 (Yayın No: 33807). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Child-Labour-Force-Survey-2019-33807>. Erişim Tarihi: 01.05.2025.
- UNICEF, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, www.unicef.org, Erişim Tarihi: 01.04.2025.
- Yetim, N., & Çağlayandereli, M. (2007). Toplumsal Algı Boyutuyla Sokakta Çalışan Çocuklar: Mersin Örneği, *Sosyoloji Dergisi*, 3(14), 3155.
- Wimmer, G. (2015). *Ein Tabu. Mythen, Fakten, Perspektiven*. Wien: Mandelbaum Kritik & Utopie.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Çocukluk, bir insanın hayatındaki en hassas ve biçimlendirici aşamalardan biri olarak kabul edilir. Bu dönem sadece biyolojik gelişimi değil, aynı zamanda bireyin sosyal, kültürel ve psikolojik açıdan geleceğini de etkiler. Çocukların sağlıklı bir şekilde gelişebilmeleri için eğitim, beslenme, sağlık hizmetleri ve oyun gibi temel haklara erişim hayati önem taşır. Ancak, dünya çapında birçok çocuk bu haklardan mahrum bırakılmakta ve bunun yerine ekonomik faaliyetlere dahil edilmektedir. Bu bağlamda, çocuk işçiliği sadece bireysel bir sorun değil, aynı zamanda sosyal ve küresel bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışma, Türkiye ve Almanya arasında karşılaştırmalı bir analiz yoluyla çocuk işçiliği olgusunu incelemektedir. İlk olarak, çocuk işçiliğinin kavramsal çerçevesi özetlenmekte, ardından tarihsel bir genel bakış ve mevcut durumun değerlendirilmesi sunulmaktadır. Türkiye'de çocuk işçiliği, temel olarak

ekonomik yetersizlikler, yoksulluk, göç, eğitime sınırlı erişim ve sosyal hizmetlerin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2019 verilerine göre, Türkiye'de yaklaşık 720.000 çocuk ekonomik faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu çocukların önemli bir kısmı tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde çalışmaktadır. Kırsal kesimde çocuklar genellikle aile işletmelerinde ücretsiz çalışmaktadır, bu da eğitimden mahrum kalmalarına ve gelişimlerinin engellenmesine yol açmaktadır. Çocuk işçiliği sadece fiziksel riskler oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda çocukların zihinsel ve psikolojik sağlığını da olumsuz etkiler. Aile içi şiddet, zorla göç ve ekonomik sorumluluklar gibi faktörler, çocukları erken yaşta işgücüne girmeye zorlamaktadır. Türkiye'de 15 yaşın altındaki çocukların çalıştırılması yasal olarak yasak olmasına rağmen, kayıt dışı işçilik ve sokak çalışması önemli sorunlar olmaya devam etmektedir. Buna karşılık, Almanya'da çocuk işçiliği tarihsel olarak Sanayi Devrimi ve İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde yaygınlaşmıştır. Savaşın ardından, işgücü eksikliğini telafi etmek için çocuklar üretime dahil edilmiştir. Ancak, 1990'lardan itibaren Almanya, çocuk haklarını korumak için yasal düzenlemelerini ve izleme mekanizmalarını güçlendirmiştir. 1992 yılında Almanya, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni onaylamış ve 18 yaşın altındaki kişilerin istihdamını önemli ölçüde sınırlamıştır. Ayrıca, çocukların çalışmasına gerek kalmaması için sosyal destek politikaları uygulanmıştır. Almanya, düşük gelirli ailelere sağladığı mali yardım ve sosyal hizmetler sayesinde çocuk işçiliği oranlarını en düşük seviyeye indirmiştir. Çalışma, Türkiye ve Almanya'nın çocuk işçiliğiyle mücadele yaklaşımlarını karşılaştırmalı olarak analiz etmektedir. Her iki ülke de çocuk işçiliğine karşı yasal düzenlemelere sahip olsa da, bu düzenlemelerin uygulanması ve denetlenmesi konusunda önemli farklılıklar bulunmaktadır. Almanya'da çocuk işçiliğiyle mücadele, sadece yasal önlemlerle değil, aynı zamanda kamuoyunun bilinçlendirilmesi, sosyal refah sistemleri ve eğitim politikalarıyla da desteklenmiştir. Türkiye ise 2000'li yılların başından bu yana çeşitli projeler ve politikalar geliştirmiş olsa da, bu çabalar çoğunlukla kısa vadeli ve yapısal sorunları çözmede yetersiz kalmıştır. Sonuç olarak, bu çalışma Almanya'nın çocuk işçiliğini önlemeye yönelik sistematik, sürdürülebilir ve toplum temelli politika yaklaşımlarının Türkiye için bir model olabileceğini vurgulamaktadır. Çocuk işçiliğini tamamen ortadan kaldırmak için Türkiye, sadece yasal düzenlemeleri değil, aynı zamanda eğitim, sosyal hizmetler, ekonomik destek ve kamuoyunun bilinçlendirilmesi alanlarındaki politikaları da içeren bütüncül bir yaklaşım benimsemelidir. Bu noktada, sadece devletin değil, ailelerin, STK'ların ve toplumun tüm kesimlerinin çocuk işçiliğiyle mücadelede

aktif rol oynaması çok önemlidir. Almanya örneğinden yola çıkarak, uzun vadeli stratejiler ve tutarlı uygulamalarla çocukların eğitim ve gelişim haklarının güvence altına alınması mümkündür.

EXTENDED ABSTRACT

Childhood is considered one of the most sensitive and formative stages in a person's life. This period affects not only biological development but also the individual's future in social, cultural, and psychological aspects. For children to maintain healthy development, access to fundamental rights such as education, nutrition, healthcare, and play is of vital importance. However, many children around the world are deprived of these rights and are instead included in economic activities. In this context, child labour emerges as not only an individual issue but also a social and global problem. This study examines the phenomenon of child labour through a comparative analysis between Turkey and Germany. Firstly, the conceptual framework of child labour is outlined, followed by a historical overview and an assessment of the current situation. In Turkey, child labour mainly results from economic insufficiencies, poverty, migration, limited access to education, and inadequacy of social services. According to 2019 data from the Turkish Statistical Institute (TÜİK), approximately 720,000 children are engaged in economic activities in Turkey. A significant proportion of these children work in the agricultural, industrial, and service sectors. In rural areas, children often work unpaid in family enterprises, which leads to a lack of access to education and hinders their development. Child labour does not only pose physical risks but also negatively impacts children's mental and psychological health. Factors such as domestic violence, forced migration, and economic responsibilities compel children to enter the workforce at an early age. In Turkey, although the employment of children under the age of 15 is legally prohibited, informal labour and street work remain significant issues. In contrast, child labour in Germany historically became widespread during the Industrial Revolution and the post-World War II period. In the aftermath of the war, children were involved in production to compensate for the labour force shortage. However, from the 1990s onward, Germany strengthened its legal regulations and monitoring mechanisms to protect children's rights. In 1992, Germany ratified the United Nations Convention on the Rights of the Child and significantly limited the employment of individuals under the age of 18.

Furthermore, social support policies were implemented to eliminate the need for children to work. Through financial assistance and social services for low-income families, Germany has successfully reduced child labour rates to minimal levels. The study provides a comparative analysis of Turkey and Germany's approaches to combating child labour. Although both countries have legal frameworks against child labour, there are significant differences in the effectiveness of implementation and enforcement mechanisms. In Germany, the fight against child labour has been supported not only by legal measures but also by public awareness, social welfare systems, and education policies. While Turkey has developed various projects and policies since the early 2000s, these efforts have mostly been short-term and insufficient in addressing structural problems. In conclusion, this study emphasizes that Germany's systematic, sustainable, and community-based policy approaches to preventing child labour can serve as a model for Turkey. In order to eradicate child labour completely, Turkey must adopt a holistic approach that includes not only legal regulations but also policies in education, social services, economic support, and public awareness. At this point, it is crucial for not only the state but also families, NGOs, and all segments of society to play an active role in the fight against child labour. Based on the German example, it is possible to secure children's right to education and development through long-term strategies and consistent implementation.

Etik Komite Onayı:

Bu araştırma için etik kurul izni gerekmemektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanması tek yazar tarafından yürütülmüştür.

Çıkar Çatışması: Yazar; bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Yapay Zekâ Kullanımı Bildirimi: Yazar; bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanması için herhangi bir yapay zekâ aracından faydalanmamıştır.